

УДК 911.379:477

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-13-10>

Вишневецький В.І.,
доктор географічних наук, професор,
професор кафедри міжнародного туризму та країнознавства
Київський національний авіаційний університет
vishnev.v@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2900-1598

Михальчук І.В.,
бакалавр
Київський національний авіаційний університет
irenamihka@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0656-5972

ОБ'ЄКТИ УКРАЇНИ ДЛЯ МОЖЛИВОГО ВКЛЮЧЕННЯ ДО СПИСКУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Проаналізовано перелік об'єктів України, які включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також ті, що є кандидатами до включення у цей список. Висловлено думку про те, що порівняно невелика кількість об'єктів України у списку Всесвітньої спадщини (сім) певною мірою пояснюється недостатнім врахуванням вимог (або ж критеріїв), що висувуються до цих об'єктів у Конвенції про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО. У зв'язку із цим доволі велика кількість об'єктів України, що нині перебувають у списку кандидатів до включення у список (сімнадцять), уже багато років залишається без позитивного рішення Міжурядовим комітетом ЮНЕСКО. Разом із тим в Україні є кілька об'єктів, які відповідають критеріям Конвенції Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і реально можуть бути включені до згаданого списку. До таких об'єктів насамперед належить Дельта Дунаю, румунську частину якої включено до списку ще в 1991 р. У цьому разі важливо не лише те, що дельта Дунаю належить обом країнам, а й те, що ця дельта занесена до списку 200 найцінніших екосистем Землі – Global 200. Обґрунтовано, що вимогам Конвенції Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відповідають ще кілька об'єктів, а саме Печери Тернопільщини, Фортеці Придністров'я, Змієві вали. Наведено опис цих об'єктів, а також перелік статей Конвенції, вимогам яких вони відповідають. Зокрема зазначено, що Печери Тернопільщини, деякі з яких є найдовшими у світі, відповідають щонайменше двом критеріям Конвенції: vii – об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси та естетичної важливості, а також viii – об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, розвитку рельєфу. Те саме стосується Олешківських пісків. Унікальними об'єктами, які належать до культурної спадщини, є Фортеці Придністров'я і Змієві вали. Кожен зі згаданих об'єктів відповідає щонайменше трьом критеріям культурної спадщини, причому обидва таким: iii – об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, vi – об'єкт пов'язаний з подіями або традиціями і має виняткову важливість. Кільком критеріям Конвенції відповідають також деякі інші природні та культурні об'єкти України.

Ключові слова: ЮНЕСКО, Всесвітня спадщина, список, об'єкти і кандидати від України.

Vyshnevskiy V.I., Mykhalchuk I.V. OBJECTS OF UKRAINE FOR THE POSSIBLE INCLUSION IN THE UNESCO WORLD HERITAGE LIST

The list of objects of Ukraine which are included in the UNESCO World Heritage List, as well as those that are candidates for inclusion in this list has been analyzed. The opinion has been expressed that the relatively small number of objects of Ukraine in the World Heritage List (seven) is to some extent explained by the fact that when selecting objects for consideration, the requirements (or criteria) for these were not sufficiently taken into account. Consequently, a large number of Ukrainian object, which are currently is in the list of candidates (seventeen), are left for many years without a positive decision by the UNESCO Intergovernmental Committee. However, in Ukraine there are several objects which

correspond to the criteria of World Heritage Convention and can actually be included in this list. Such objects include the Danube Delta, the Romanian part of which was included in the list in 1991. In this case, it is important not only that the Danube Delta belongs to both countries, but also that this delta is included in the list of 200 most valuable ecosystems of the Earth – Global 200. It is justified that several other objects correspond the requirements of the Convention, namely the Caves of Ternopil region, the Fortresses of Transnistria, Serpent Shafts. It was carried out the description of these objects, as well as a list of articles of the Convention to which they correspond. In particular, it is noted that the caves of Ternopil region, some of which are among the longest in the world, correspond at least two criteria of the Convention: vii – the object is a natural phenomenon or space of exceptional natural beauty and aesthetic importance, and viii – the object is an outstanding example of the main stages of the Earth history, in particular a monument to the past, a symbol of geological processes, the development of relief. The same applies to the Oleshkivski Sands. The fortresses of Transnistria and the Serpent Shafts are unique cultural heritage sites as well. Each of these objects meets at least three criteria of cultural heritage, both of which are as follows: iii – the object is unique or at least exclusive to the cultural tradition or civilization, vi – the object is associated with events or traditions and is of exceptional importance. Some other natural and cultural sites of Ukraine also correspond to several criteria of the Convention.

Key words: UNESCO, World Heritage, list, objects and candidates from Ukraine.

Постановка проблеми. На середину 2020 р. в Україні налічується 7 об'єктів, що занесені до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Порівняно з багатьма країнами, що мають близькі площу і кількість населення, це зовсім небагато. Приміром, у сусідній Польщі таких об'єктів 16. Аналіз об'єктів, що перебувають у списку кандидатів від України, не дає підстав, що кількість таких об'єктів може істотно зрости найближчим часом. Певною мірою це пояснюється недостатньо обґрунтованими пропозиціями з боку України та їх ігноруванням Міжурядовим комітетом, який розглядає відповідні питання та ухвалює рішення. Водночас збільшення кількості об'єктів, занесених до списку Всесвітньої спадщини, сприяє авторитету країни, а також популяризації та збереженню цих об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує доволі багато праць, присвячених опису наявних в Україні визначних об'єктів, зокрема тих, що належать до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Серед монографічних видань можуть бути згадані праці О.О. Бейдика, О.О. Любицевої, інших авторів. Зокрема, опис та фото великої кількості об'єктів, які мають велику цінність, належать або можуть претендувати на включення до списку Всесвітньої спадщини, міститься у колективній монографії. Численною є краєзнавча література, а також та, яку можна вважати презентабельною. Окремі питання, які стосуються змісту піднятої теми, містяться у працях Д.Я. Вортмана, М.П. Кучери, інших авторів. Так, у праці І.В. Коротуна висвітлено низку проблем, які

ускладнюють як подачу об'єктів до списку, так і можливість позитивних рішень. Насамперед це стосується об'єктів культурної спадщини, які потрібно підтримувати в належному стані, забезпечувати вимоги забудови в буферній зоні та ін. Важливо, що в наявних працях звичайно відсутні конкретні пропозиції та аргументація включення тих чи інших об'єктів до списку Всесвітньої спадщини.

Метою дослідження є обґрунтування об'єктів в Україні, які відповідають критеріям Конвенції про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО і реально можуть бути включені до відповідного списку.

Методами досліджень є спостереження, опис, порівняння, аналіз, аналогія, картографічний. Зокрема, використовуючи власні спостереження, автори мають змогу висловити власну думку про те, яку цінність має той чи інший об'єкт і наскільки реальним є його включення до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Спираючись на методи порівняння та аналогії, встановлено, що деякі об'єкти, включені до списку в інших країнах, мають спільні риси з тими, що розташовані в Україні. У праці використано також результати радарного знімання поверхні Землі SRTM, які оброблені за допомогою програми Global Mapper.

Виклад основного матеріалу. Історія Всесвітньої спадщини бере початок у 1972 р., коли в Парижі було прийнято Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини. У цій конвенції сформульовано основні вимоги або ж критерії, за якими ті чи інші об'єкти можуть бути включені до списку

Всесвітньої спадщини. Відповідне рішення приймає Міжурядовий комітет, який збирається раз на рік в якомусь новому місці. Перший список об'єктів було визначено в 1978 р. Відтоді список поступово поповнюється і на середину 2020 р. налічує 1121 об'єкт. Із цієї кількості 869 об'єктів належать до культурної, 213 – до природної, 39 об'єктів – до обох водночас.

Першими об'єктами України, які увійшли під одним номером до списку Всесвітньої спадщини в 1990 р., стали Софійський собор і Києво-Печерська лавра. Поступово цей список поповнили Історичний центр Львова (1998 р.), Пункти геодезичної дуги Струве (2005 р.), Букові праліси Карпат (2007 р.), Резиденція митрополітів Буковини і Далмації (2011 р.), Дерев'яні церкви карпатського регіону України та Польщі (2013 р.), Стародавнє місто Херсонес Таврійський (2013 р.). Із цього переліку один об'єкт (Букові праліси Карпат) належить до природної спадщини. Два об'єкти є транскордонними. В останньому разі це вже згадані Букові праліси Карпат, а також Пункти геодезичної дуги Струве.

Відповідно до відомостей Постійного представництва України при ЮНЕСКО [12] кандидатами до внесення у список є 17 об'єктів:

1. Історичний центр м. Чернігів (1989 р.).
2. Канівський заповідник «Могила Тараса Шевченка» (1989 р.).
3. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» (1989 р.).
4. Культурний ландшафт каньйону в Кам'янці-Подільському (1989 р.).
5. Дендрологічний парк «Софіївка» (2000 р.).
6. Бахчисарайський палац кримських ханів (2003 р.).
7. Кам'яна могила (2006 р.).
8. Миколаївська астрономічна обсерваторія (2007 р.).
9. Комплекс пам'яток Судацької фортеці (2007 р.).
10. Астрономічні обсерваторії України (2008 р.).
11. Історичний центр і порт Одеси (2009 р.).
12. Собор Святої Софії із прилеглими монастирськими спорудами, Кирилівська та Андріївська церкви, Києво-Печерська лавра (2009 р.).
13. Пости та укріплення на торгових шляхах генуезців від Середземного до Чорного морів (2010 р.).

14. Культурний ландшафт «Печерні міста Кримської Готії» (2012 р.).

15. Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисараї (2012 р.).

16. Держпром (Будинок Державної промисловості) (2017 р.).

17. Тіра – Білгород (Аккерман) – на шляху від Чорного до Балтійського морів (2019 р.).

Деякі об'єкти в наведеному списку згадано двічі. Зокрема, Бахчисарайський палац було внесено до списку кандидатів у 2003 р., а потім ще раз у 2012 р. як Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисараї. Миколаївська астрономічна обсерваторія спочатку (у 2007 р.) була занесена до переліку кандидатів самостійно, а наступного року у групі ще кількох обсерваторій (Київського та Одеського національних університетів, а також Кримської астрофізичної).

Аби ці об'єкти, або принаймні якісь із них потрапили до списку, вони повинні відповідати певним критеріям. Такими критеріями для об'єктів культурної спадщини є такі:

- 1) (i) об'єкт є шедевром людського творчого генія;
  - 2) (ii) об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей;
  - 3) (iii) об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації;
  - 4) (iv) об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного ансамблю чи ландшафту;
  - 5) (v) об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, зразком культури або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив незворотних змін;
  - 6) (vi) об'єкт пов'язаний із подіями або традиціями і має виняткову важливість.
- У свою чергу, до природного об'єкта, який може претендувати для занесення у список, також висувається кілька критеріїв:
- 1) (vii) об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси та естетичної важливості;
  - 2) (viii) об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, розвитку рельєфу;
  - 3) (ix) об'єкт є видатним зразком екологічних або біологічних процесів, які відбуваються

в еволюції і розвитку екосистем, рослинних і тваринних угруповань;

4) (х) об'єкт включає найважливіше або найзначніше природне місце існування для збереження в ній біологічного різноманіття, зокрема зникаючих видів виняткової світової наукової цінності.

Аналіз вимог, що висувуються до об'єктів-кандидатів, свідчить про те, більшість із них майже не має шансів бути включеними до списку. На думку авторів, це, зокрема, стосується такого об'єкта, як Могила Тараса Шевченка, який, як записано, відповідає змішаному критерію. Такий самий змішаний критерій згадано у випадку з Дендрологічним парком «Софіївка». Звернімо увагу на те, що рішення приймає Міжурядовий комітет, який насамперед звертає увагу на сам об'єкт, а не факт поховання в його межах якоїсь, нехай навіть видатної людини. Додамо, що слово «національний», яке звичайно вживають при згадці Тараса Шевченка, у переліку критеріїв жодний раз не зустрічається.

Дискусійним є те, що такі об'єкти, як Культурний ландшафт каньйону в Кам'янці-Подільському, Бахчисарайський палац кримських ханів, Історичний центр і порт Одеси, відповідають критерію (i), об'єкт є шедевром людського творчого генія. Важко зрозуміти, про який значний взаємовплив людських цінностей йдеться у випадку з Миколаївською та іншими астрономічними обсерваторіями. Те саме стосується критерію (iv) – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного ансамблю чи ландшафту, яким ніби ці обсерваторії відповідають. Залишається відкритим і питання, наскільки Кам'яна могила відповідає критеріям iii та vi.

Отже, більшість запропонованих від України об'єктів-кандидатів наявним критеріям не відповідають. У зв'язку із цим актуальним завданням є пошук об'єктів, які відповідають цим критеріям і можуть претендувати на занесення до списку. Висловимо думку, що в цьому разі основну увагу потрібно звернути на об'єкти, що належать до природної або змішаної спадщини. Значною мірою це зумовлено історичними чинниками, а саме тривалим перебуванням України під гнітом сусідніх держав.

Підходом, який може сприяти успіху у визначенні належних об'єктів, може бути ана-

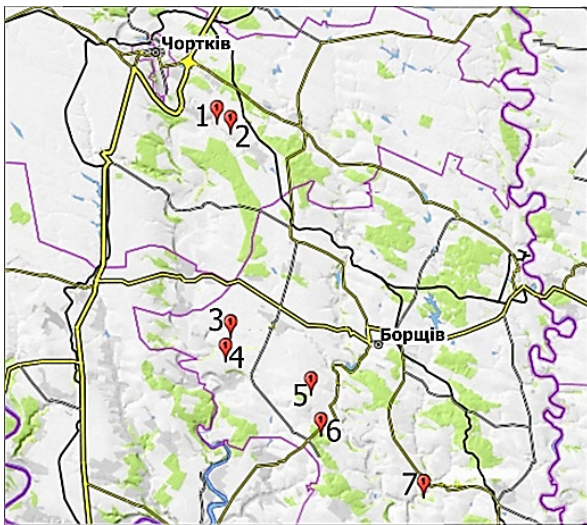
ліз тих, що вже потрапили у список. У цьому разі особливо важливим є розгляд об'єктів, що розташовані в сусідніх з Україною державах, або, принаймні, європейських.

Цей аналіз свідчить, що один із об'єктів списку фактично межує з державним кордоном України, більше того – частково розташований в її межах. Назва цього об'єкта – Дельта Дунаю. В описі об'єкта, що міститься на сайті ЮНЕСКО [11], можна довідатися, що дельта Дунаю є найбільшою і водночас добре збереженою дельтою в Європі. Тут мешкає понад 300 видів птахів і 45 видів прісноводних риб. Площа цього об'єкта – 3124 км². Можна дискутувати із приводу того, чи є дельта Дунаю більшою за дельту Волги, але факт залишається фактом – румунська частина дунайської дельти належить до Всесвітньої спадщини. Важливо й те, що дельта Дунаю, причому вся дельта, а не лише її румунська частина, занесена до списку 200 найцінніших екосистем планети – Global 200. Отже, за умови відповідної пропозиції від України можна очікувати на позитивне рішення Міжурядового комітету. Підстав для цього чимало. Зокрема, свого часу від України та Словаччини було внесено пропозицію внести до списку Букові праліси Карпат. Після позитивного рішення ціла низка європейських країн, можливо навіть тих, де площа букових лісів становить лише кілька гектарів, сформулювали спільну пропозицію і тепер зазначений об'єкт з дещо зміненою назвою належить аж 12 країнам, включно з Албанією, Бельгією та Іспанією. Інший характерний приклад – Біловезька Пуща – транскордонний об'єкт, переважна частина якого розташована в Білорусі і значно менша – у Польщі.

Наступна пропозиція авторів полягає в доцільності подання від України до списку кандидатів іншого природного об'єкта, а саме «Печери Тернопільщини». Для цього є низка аргументів. Насамперед, одна з розташованих тут печер, а саме Оптимістична, є найдовшою в Європі і водночас найдовшою гіпсовою печерою Світу. Довжина ходів печери, яка до кінця ще не досліджена, перевищує 260 км. Вона являє собою складний лабіринт гротів, ходів і галерей різної форми і розміру. Ця печера розташована в новоствореному Чортківському районі Тернопільської області біля с. Королівка. Порівняно неподалік – біля

с. Стрільківці – розташована печера Голубі озера (Озерна). Її довжина також величезна – 140 км. Характерна особливість цієї печери – підземні озера, що займають близько третини її площі. Наступна добре відома печера – Кришталева. Її довжина – приблизно 23 км. Розташована в тому ж районі біля с. Кривче. Відомою і відвідуюваною є й печера Млинки, довжина якої 53 км. Вона розташована біля с. Угринь. Крім того, у південній частині Тернопільщини розташовані печери Угринь (довжина 3,6 км), Вертеба (9,0 км), Мушкарова яма (6,2 км) та кілька інших (рис. 1).

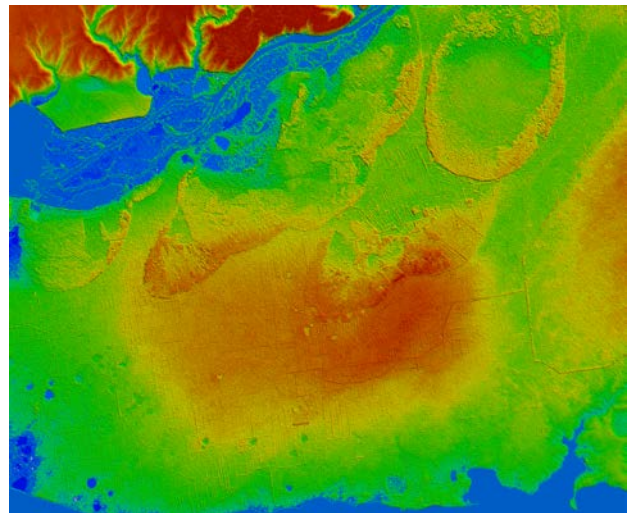

Рис. 1. Розташування печер Тернопільщини:
1 – Угринь, 2 – Млинки, 3 – Мушкарова яма,
4 – Вертеба, 5 – Озерна, 6 – Оптимістична,
7 – Кришталева

Детальний опис згаданих печер наведено у праці В.Н. Дублянського. Але навіть наведені дуже короткі відомості свідчать про те, що за своїми розмірами та іншими характеристиками печери Тернопільщини відповідають принаймні двом критеріям Всесвітньої природної спадщини: vii – об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси та естетичної важливості, а також viii – об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, розвитку рельєфу.

Додамо, що за межами Тернопільщини, у сусідніх Хмельницькій та Чернівецькій областях розташовано ще кілька великих печер: Атлантида, Скитська та ін.

На думку авторів, до списку об'єктів Всесвітньої спадщини можуть належати Олешківські піски, які відповідають аж двом критеріям: vii – об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси та естетичної важливості та viii – об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, розвитку рельєфу. Із наявних версій походження цього унікального утворення найбільш правдоподібною видається версія В.Г. Пазинича щодо прориву крижаної греблі наприкінці льодовикового періоду та відкладанні піску при виході водного потоку на рівнину у вигляді так званих арен. Об'ємне зображення Олешківських пісків, побудоване за даними SRTM, наведене на рис. 2.

Рис. 2. Об'ємне зображення Олешківських пісків

Отримане зображення красномовно свідчить про значне перевищення Олешківських пісків над прилеглою місцевістю. Форма і розташування арен дійсно показують, що матеріал для них принесено з північного сходу.

Зрештою, не випадково, що Олешківські піски нині являють собою національний природний парк. Це дійсно диво природи, яке реально може претендувати на занесення до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Чомусь у переліку пропозицій від України згадано лише дві фортеці (Кам'янець-Подільська та Аккерманська), а найбільша за розмірами і найнепрístupніша Хотинська залишилася поза увагою. Ця фортеця, якій

щонайменше півтисячі років, була ареною битв кількох народів, які прагнули завладати цим краєм. Вражаючою є висота товстезних стін Хотинської фортеці – 40 м. Дещо схожа на цю фортецю Аккерманська, але її площа вдвічі менша. Крім того, одна з чотирьох башт її цитаделі зруйнована. Це сталося внаслідок наближення до споруди Дністровського лиману, рівень в якому, подібно до рівня Світового океану, в останні кількост років істотно підвищився. У будь-якому разі близькість історичних подій і водночас розташування в одному регіоні дає підстави об'єднати всі три фортеці під загальною назвою «Фортеці Придністров'я». Ці фортеці відповідають низці критеріїв культурної спадщини: ii – об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей, iii – об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, iv – об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного ансамблю чи ландшафту, vi – об'єкт пов'язаний з подіями або традиціями і має виняткову важливість.

Унікальним об'єктом в Україні можуть вважатися так звані Змієві вали. Насамперед ці вали вражають своєю довжиною, яка становить кількост кілометрів. Ці вали слугували захистом руських земель від набігів кочових племен з півдня. Тому вони переважно мають широтне простягання. З південного

боку валів існує рів, з якого, власне, і зроблено вал. Численні фрагменти валів збереглися на лівих берегах правобережних приток Дніпра: Стугни та Росі. У цьому разі природний захисний рубіж доповнено штучним. Розташування валів показано у багатьох працях, зокрема М.П. Кучери. Сучасніша карта, укладена за результатами цього дослідника, наведена у праці Д.Я. Вортмана (рис. 3).

Змієві вали відповідають кільком критеріям Всесвітньої спадщини: iii – об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, v – об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, зразком культури або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив незворотних змін, vi – об'єкт пов'язаний з подіями або традиціями і має виняткову важливість.

Практична значимість виконаного дослідження полягає у популяризації описаних об'єктів, збільшенні туристичних потоків до них, а головне у можливому включенні цих об'єктів до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Висновки. Порівняно невелика кількість об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні пояснюється не лише тим, що визначних об'єктів мало, а й тим, що деяким не приділено достатньої уваги. До таких об'єктів, які відповідають критеріям Конвенції про охорону

Рис. 3. Розташування Змієвих валів відповідно до [2]

Всесвітньої культурної та природної спадщини, належать українська частина дельти Дунаю, а також Печери Тернопільщини. Те саме стосується Олешківських пісків – природного об'єкта, який відповідає принаймні двом критеріям Конвенції. Крім того, до об'єктів, що відповідають вимогам культурної спадщини, належать фортеці Придністров'я, а саме Хотинська, Кам'янець-Подільська та Аккерманська. Унікальним об'єктом є також Змієві вали – захисне укріплення довжиною в кількості кілометрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейдик, О.О., Новосад, Н.О. (2013). Унікальна Україна: Географія та ресурси туризму [Beidyk O.O., Novosad N.O. (2013). Unique Ukraine: Geography and resources of tourism]. (In Ukrainian).
2. Вортман Д.Я. (2006). Змієвые валы. Воин. № 3. 5–7. [Vortman D.Ya. 2006). Serpent's Shafts. Voin. № 3. 5–7]. (in Russian).
3. Дублянський В. Н., Ломаев А. А. (1980). Карстовые пещеры Украины. Київ : Наукова думка, 1980. 180 с. [Dublianskiy V.N., Lomaev A.A. (1980). Karst caves of Ukraine. K. : Naukova dumka, 180 p.]. (in Russian).
4. Зараховський О.Є., Неїленко С.М. (2019). Світова спадщина ЮНЕСКО в Україні: об'єкти та претенденти включення до списку. *Географія та туризм*. Вип. 49. 14–23. [Zarakhovskiy O., Neilenko S.M. (2019). Objects of World Heritage in Ukraine: objects and applicants included in the list. *Geography and tourism*. 2019. Vol. 49. P. 14–23]. (In Ukrainian).
5. Коротун І.В. (2015). Архітектурні об'єкти Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні: проблеми, задачі та тенденції організації збереження і управління. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2015. Вип. 41. С. 103–107. [Korotun I.V. Architectural objects of the UNESCO World Cultural Heritage in Ukraine: problems, tasks and tendencies of the organization of preservation and management. *Modern problems of architecture and town-planning*. 2015. Vol. 41. P. 103–107]. (In Ukrainian).
6. Кучера М.П. (1987). Змієвы валы Средне Поднепровья. Київ : Наук. думка, 207 с. [Kuchera M.P. Zmiyevy shafts of Medium Dnipro region (1987). K.: Naukova dumka, 1987. 207 p]. (in Russian).
7. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. (2007). Туристичні ресурси України. Київ : Альтерпрес, 369 с. [Liubitseva O.O., Pankova E.V., Stafichuk V.I. (2007). Tourist resources of Ukraine. K. : Alterpres, 369 p.]. (In Ukrainian).
8. Молодецький А.Е., Васильєва Л.Д., Навроцька К.С., Пташник А.О. (2010). Фортифікаційні та палацово-паркові культурні ландшафти як кандидати до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. *Наукові записки Вінницького педуніверситету*. Вінниця, Вип. 21. 183–188. [Molodetskiy A.E., Vasyliieva L.D., Navrotska K.S., Ptashnyk A.O. (2010). Fortification and palace and park cultural landscapes as candidates for the UNESCO list of cultural heritage. *Scientific notes of Vinnytsia Pedagogical University*. Vinnytsia, Vol. 21. 183–188]. (In Ukrainian).
9. Пазинич В.Г. (2007). Геоморфологічний літопис Великого Дніпра. Ніжин : Гідромакс, 2007. 372 с. [Pazynych V.G. Geomorphological chronicle of the Great Dnipro River. Nizhyn : Hydromax, 2007. 372 p.]. (In Ukrainian).
10. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства (2015) / Алешугіна Н.О., Барановська О.В., Барановський М.О., Зеленська О.О., Смаль І.В., Філоненко І.М. Чернігів : Видавництво ЧНТУ, 492 с. [Recreational and tourist resources of Ukraine with the basics of tourist resource science (2015). Alieshihina N.O., Baranovska O.V., Baranovskiy M.O., Zelenska O.O., Smal I.V., Filonenko I.M. Chernihiv: Vydavnistvo ChNTU, 492 p]. (In Ukrainian).
11. whc.unesco.org – офіційний сайт ЮНЕСКО [official site of UNESCO] (дата звернення: 22.08.2020).
12. URL : <https://unesco.mfa.gov.ua> – офіційний сайт Постійного представництва України при ЮНЕСКО [Official site of the Permanent Mission of Ukraine to UNESCO] (дата звернення: 22.08.2020).

Стаття надійшла до редакції 03.09.2020.

The article was received 03 September 2020.